

u. Hirdetés módjára

X 8 0 9

KÖNYVEKBŐL ORVOSSÁG — GYÓGYFÜVEKBŐL KÖNYV

Füveskönyvek szemléje

OLÁH Andor: *A természet patikája*, (Kossuth, Budapest, 1989.); PETRI Gizella, NYIREDYNÉ MIKITA Klára és NYIREDY Szabolcs: *Gyógynövények korszerű terápiás alkalmazása*, (Medicina, Budapest, 1989.); SZABOLCS Lajosné és TATÁR János: *Zöldpatika*, (Dovin, Budapest, 1990.); MARIA TREBEN: *Egészség Isten patikájából*, (Hungaprint, Budapest, 1990.); SULLYOK Katalin: *Lajos atya tanácsai*, (Hungalibri, Budapest, é.n.); MICHAEL A. WEINER: *Gyógynövény biblia*, (Glória, Budapest, é.n.); MICHAEL CASTLEMAN: *Gyógynövény enciklopédia*, (Esély, Budapest, 1994.); BARBARA és PETER THEISS: *Erdők, mezők patikája*, (Microtrade, Eger, é.n.)

„Jegyezzük meg először is: fűszernek azokat a növényeket hívják, amelyek ISIDORUS szerint erős illatot árasztanak, mert vagy arra alkalmasak, hogy az istenek oltárára helyezték őket, vagy mert a levegővel keveredik az illatuk.” 1500 körül figyelmeztet minket fentiek megjegyzésére TEMESVÁRI Pelbárt *A fűszeres és gyógyító erejű fákról* a budai ferences rendházban írott elmélkedésében. A hetvenedik éve körül járó — akkor már európai hírnévű — atya olyan gyógynövényekről beszél, amelyekben „megnyilvánul az Isten jósága”, a jerikói rózsáról, amely megédesíti a jó álmot és hatásos mellhártyagyulladás ellen; az álóéról, amely megerősíti az agyat, a szívet, az érzékszerveket, a gyomrot, és ha megisszák főzetét, meggátolja a harag keletkezését; a balzsamról, amely hatásos epilepszia és szédülés ellen, összeforrasztja a tört csontot, eloszlatja a hályogot a szemről; az indiai nádról, a vadfahéjról, a ciprusról, amelynek fehér magvaiból olajos kenőcsöt készítenek melegíteni és lágyítani az izmokat, ezért a ciprus a híveit szeretetben melengető, istenfélelemben meglágyító és Isten szemlélésében megnyugtató KRISZTUS jelképe. A fiatal korában pestisfertőzést átélt Pelbárt atya ismerte a gyógyfüveket. Valószínűleg ott nőttek ablaka alatt.

A KÖZÉPKOR ÉS A RENESZÁNSZ IDEJÉN a gyógynövények otthona Európában a kolostorkert gyógyfüves része, amit *hortulusnak*, *herbariusnak*, vagy *herbolariusnak* hívnak. A St. Gallen-i kolostor 9. századi tervrajzán, amit RAPAICS Raymund is közölt *Magyarkertek* című könyvében — a temetővel kombinált gyümölcsöskert mellett — megtaláljuk a veteményeskertet a kertészlakkal és a gyógynövénykertet a kórházzal és az orvosok házával. Magyarországon az első gyógynövénykert a pannonhalmi bencés szerzeteseké lehetett. Hogy fent volt-e a hegyen, vagy lenn a völgyben, az ún. *pannóniai kertben*, nem tudjuk, de az bizonyos, hogy a kolostorhoz tartozó falvakba — *prediumokba* — a kertészkedő, botanizáló atyák jóvoltából vándoroltak a gyógyfüvek. Az évszázadokon át szinte liturgikus örökségként élő latin nevük bizonyítja ezt legjobban. A *herbolariusok* — növényágyaik szigorú geometriájával — olyanok, mint azok a türelemmel másolt középkori imák, amelyeknél nem

csak a szöveg, de a szövegekép is jelentést hordoz. Gyakorlati bölcsesség és titkos értelem van abban, ahogyan a középkori atyák és nővérek gyógynövénykertjeikben elrendezik a fűgyakat: egy négyzet oldalai mentén két-két fajt ültetnek, például rózsát és liliomot, mentát és rozmaringot, ügyelve arra, hogy két szemközti oldalon legyenek nitrogénkötő fajok, például görögszéna; a növények három oldalon zárt sövényt alkotnak, a negyedik oldalon középen van a bejárat, ami egy ösvényben folytatódik; az ösvény két oldalán négy-négy faj nő, például zsálya, ruta, gladiolus és csombormenta a rózsá- és liliomsövény mellett. A kolostori gyógynövénykertek zártágukban és gyógyító mivoltukban talán a paradicsomi öskertet is szimbolizálják és ezért jelenthetik SZÜZ MÁRIÁT is, akinek egyik szimbóluma a *hortus conclusus*, az elzárt kert az *Énekek Éneke* e szavai alapján: „Húgom, mátkám, akár az elzárt kert, mint az elzárt kert, a lepecsételt forrás.”

„A formáknak élni — a legszebb halál” — írja OSVÁT Ernő 1900-ban, az *Új Magyar Szemlében*, PÉTERFY Jenő öngyilkossága kapcsán. De a formáknak élni — misztikum is. „Az érvek senkit nem győznek meg” — mondta EMERSON. A formák — különösen a térbeli formák, a geometria — meggyőzőbbek mindennél. A végtelen értelemre, aminek semmilyen megnyilvánulásában nincsen esetlegesség, is adható geometriai hasonlat. BORGES írja: „Az ember léptei — születésétől a haláláig — felfoghatatlan alakot írnak le az időben. Az Isteni Értelem közvetlenül képes felfogni ezt az alakot, úgy, ahogy az emberi értelem egy-egy háromszöget észlel. Az említett rajzolat (talán) meghatározott szerepet tölt be a világegyetem rendjében.” (SCHOLZ László ford.) A kolostori gyógynövénykertek geometriájának, a fajok és fajták ültetési rendjének és viszonyának van, biztosan létezik külön jelentése, hiszen a középkorban minden forma önmagán is túlmutató értelmet hordoz. Ezeknek a geometrikus értelmeinek a megfejtése, a *herbolarius*okban rejtőzködő formai titkok nyitják meg a megtalálása ötleteket adhatna új gyógyszerek megtervezéséhez is.

A GYÓGYNÖVÉNYEK ISMERETE RÉGEBBI A KÖZÉPKORNÁL, az is lehet, hogy a történelem előtti időkből való. Az a tény, hogy egymástól térben, időben, vallásban, filozófiában távoli kultúrák ugyanannak a gyógynövénynek ugyanazt a gyógyhatást tulajdonították, a gyógynövényismeret archetipusos jellegére utal. Például valamennyi ősi kultúra a mentát gyomornyugtatóként, a szomorúfűz kergét láz- és fájdalomcsillapítóként, a medveszőlőlevelet vizelethajtóként használta. Egy kínai csanbuddhista példázatban BUDDHA testét a gyógyfüves kert sövényéhez hasonlítják. Talán mi mindnyájan sámánok vagyunk, csak nem tudunk róla. A gyógynövényismeret ősi alapjai valószínűleg a génjeinkben vannak elszorítva, elnyomva; a beteg állat is megtalálja az őt gyógyító füvet. Castleman írja, hogy Tanzániában a beteg csimpánzok az *aspilia* bokor leveleit rágszállták. A kutatók megvizsgálták a növényt és egy erős antibiotikumot izoláltak belőle. Az emberben is vannak ösztönös tudás- emlékek. Mondhatjuk ezeket platóni ideáknak, vagy géneknak — vannak bizonyosan. Tapasztalati tréning hiányában azonban rejtve maradnak legtöbbszörünknek. Azokból az emberekből, akik türelmes és elmélyült életszemléletükkel, a külvilág zajaival nem törődő, nyugodt ritmusú életmódjukkal képesek felszínre hozni önmagukból a minden emberben meglévő természetismerő tudást, és ezt képesek vegyíteni az évszázados tapasztalati gyógyító hagyománnyal, lesznek a füveket használó gyógyítók, a Maria Trebenek, az Oláh Andorok, a Lajos atyák.

Ezt mondja Sirák fia: „A gyógyszereket a földből adja az Úr, és az okos ember nem veti meg őket.” A biblia és a szent iratok a gyógynövényeknek a mai napig ki nem merített forrásai. A mi LÖW Immánuelünk hatalmas összefoglaló munkáját, a *Die Flora der Judent* érdemes lenne kijegyzetelni a gyógynövények előfordulása szempontjából. Mennyi új összefüggésre jönnénk rá! Mert például nem lehet az véletlen, hogy a bibliában éppen a rózsabokrot nem fogja a tűz és az egyik legjobb égés elleni készítmény, a Naksol, rózsakivonatból van. A Jézus által említett gyógynövények a ruta, a menta és a mustármag. Ma is használjuk őket. A ruta bizonyos hatóanyagait újabban rákellenes kivonatokban alkalmazzák.

FARMAKOLÓGIA ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET ÖSSZEFONÓDÁSA a gyógynövény terápiák külön szépsége. A rozmaring alkoholos kivonatát a modern szakirodalom világszerte mint „Magyarország királynőjének gyógyvizét” említi. Az *Aqua Reginae Hungariae* elnevezés egy páduai orvostól, PRAEVOTIUSTÓL származik. Feljegyzi, hogy 1606-ban hozzájutott egy Ciprus szigetéről való breviáriumhoz, amibe SZENT ERZSÉBET magyar királynő saját kezével az alábbi receptet írta:

„Én Erzsébet, a magyarok királynéja, midőn 72 éves koromban kínos kösvényben fetrengék és ezzel az alább megírt orvossággal esztendőig éldegelnék, amelyre engem egy remete tanított volt, akit sem előbb sem utóbb soha többé nem láttam, csakhamar javuláson éreztem, annyira, hogy minden tetemeimben megvidultam s mintegy egészen megifjodtam, arcomban megszépültem, úgyhogy még a lengyel király is megkérte feleségül, midőn mindketten özvegyességben élnék; de ezt cselekednem az én uram Jézus Krisztushoz való buzgó szeretetem nem engedte, akinek angyalától, úgy hiszem, kaptam ezt az orvosságot.” (Rapaics Raymund ford.)

A legendát és a receptet átvette Nicolas DE FÉVRE, a francia királyi ház udvari gyógyszerésze, és így „Magyarország királynőjének gyógyvize” elterjedt Európában, még SEVIGNÉ-né is megemlékezett róla leveleiben. Johann Maria FARINA olasz kereskedő a 18. század második felében Kölnben megvásárolta a készítményt és a narancsvirág illó olajával dúsította. Ezt az oldatot vitte vissza Franciaországba, ahol új terméként árulta. Ez lett a kölnivíz, az *Eau de Cologne*.

WEÖRES-i szavak: javas fűből szűrt tea. A gyógynövényeket forrázzuk, főzzük, szűrjük, lehűtjük, megisszuk, kivonatoljuk, alkoholban áztatjuk, lepároljuk, bepároljuk, tinktúrává alakítjuk, csepegtetjük, kenőccsé gyúrjuk, azaz foglalkozunk velük. A pszichológusok szerint már önmagában ez a sokféle tevékenység is gyógyít, ha lélekkel és szeretettel csináljuk.

Szabadalomjogi okokból kevés a gyógynövényből készült gyógyszer. Szabadalmaztatni új vegyületet, vagy új hatású vegyületkombinációt lehet, az évszázadok óta ismert gyógynövényeket alig. Hatóanyagait kémiai módosítják, hogy szabadalmaztatni lehessen őket. Egyik első példa erre az aszpirin volt, aminek alapvegyületét egy *Spiraea*-félésegből vonták ki több mint száz évvel ezelőtt. Valójában — gyógyszerészeti szempontból — a gyógynövények is gyógyszerek, és lehet mérgező hatásuk. Óvatosan kell bánni velük! Ne bízzuk magunkat egyetlen szakkönyvre, vessük össze, mit írnak más szerzők ugyanarról a növényről! A gyógynövények világa egy egész tudomány, a mai széttöredezett tudományokat tekintve pedig egy egész tudományköteg.

A régi idők gyógyfüves könyvei — MELIUS JUHÁSZ Péter *Herbárium*, BEYTHE Fives könyve, CSAPÓ József *Új füves és virágos magyar kertje*, DIÓSZEGI Sámuel *Oroosi fűvészkönyve*, LIPPAY János *Posoni kertje* — sok,

tudományosan éppen manapság megerősített adatot tartalmaznak. „Ha borban főzed és iszod, mérget, követ, fővént kihoz emberből” — írja az orbáncfűről Melius Péter a 16. században. Ezen a szövegen nyolc éve már nem mosolygunk. Mert a HIV vírus eddig ismert leghatékonyabb ellen-szerét 1988-ban fedezték fel Rehovotban, a Weizmann Intézetben. Az orbáncfűvet.

Tavaszi volt, most nyárelő van. Már elnyílt a sáfrány, a pünkösdi rózsza és a lilium, és most nyílik a levendula, a kakukkfű, a zsálya. Jólesik egy séta a kertben az Úr ege alatt, a jóság és az igazságosság füvei között. „Olyan fákat szeretnék, melyek a rövid telet képviselő júliust kihasználva elvesztik lombjukat, és meztelen ágakkal merednek a felhőkbe. Egy kis reggeli köd az ágakon, egy alkonyat merev, fekete karók mögött, csillapítaná a honvágyat.” LÉNARD Sándor írta ezt, aki a római magyarok orvosából a braziliai bennszülöttek gyógyítója lett. A gyógyfüvekről mindent tudott. Ott nőttek ablaka alatt. Lám, növényt a honvágyra keresett. Magyarországról két asszonnyal levelezett állandóan, SZERB Antalnéval és az én egyik nagynénémmel, DÁVID Idával, akit Dona Idának szólított. A szentesi ligetben kisgyerekként nyaranta terméseket, fák magvait gyűjtöttem. Ezeket néném elküldte Lenárd Sándornak, hogy elültesse, plántálja őket. A *Völgy a világ végén* című könyvének borítóját ő maga festette, mint ahogyan saját gyászjelentését is előre megrajzolta indázó gyógynövényekből, furcsa levelű füvekből. Latinul — hiszen a *Micimackót* ő fordította latinra — két mondatot írt a rajzra.

A bal felső sarokba ezt: *Contra vim veneris herbam non inveneris* — A szerelem ereje ellen fűvet nem találni. Gyökér, hajtás és titokzatos trópusi virágok közé, a jobb alsó sarokba pedig ennyit: *Contra vim mortis non crescit herba in hortis* — A halál ereje ellen nem terem fű a kertben.

HIDVÉGI Máté

1809
u

Hornelli Csaba

TAR SÁNDOR: A MI UTCÁNK

könyvismertető
te

Egy kor irodalmát nem csak stílusa, hanem választott témája is jellemzi, a közízlést a formával együtt a tartalom is meghatározza.

Mindig becsültem az árral szemben úszókat, a „divatjamúltakat”, az „elkésztetteket”, akik alig férnek be a tudomány szűk ketreceibe.

LÉPJÜNKHÁTBE ebbe a többször átkeresztelt „mi utcánkba”, melyet hol Ságvárinak, hol Radnótinak neveztek el, bár lakói mindig csak Görbe utcának hívták. TAR Sándor azokról ír, akikről manapság nem divat írni. „A 6714-es személy” egykori utasairól, a tegnapi rendszerének lemeztelenített királyairól, a ma gazdasági és társadalmi változásainak veszteseiről. Eljött a proletár utókor, de nekik nincs még egy életük.

A városszéli lakótelepek kétszobás ketreceiből az elhagyott faluba visszakényszerülők rétegeiből kerülnek ki Tar hősei. A szocialista nehézipar egykori bérrabszolgái, a gyökértelen első generációs városi proletárok és kialvatlan bejárók mára munkanélküli falusiakká lettek. Gyökértelenségük azonban örökre megmarad, szegénységük nem pusztán anyagi gond. Ottfelejtve félúton a paraszt és a munkás között, soha be nem fejezett